

**PE URMELE LUI
GRIGORE ALEXANDRESCU**

PETRE GHEORGHE BÂRLEA

**PE URMELE LUI
GRIGORE ALEXANDRESCU**

Ediția a II-a, revăzută
Ediție îngrijită, studiu introductiv,
notă asupra ediției și note de M.V. Constantin

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

Colecția FILOLOGIE

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BÂRLEA, PETRE GHEORGHE

Pe urmele lui Grigore Alexandrescu / Petre Gheorghe Bârlea ; ed. rev., îngrijită, st. introd., notă asupra ed. și note de M.V. Constantin. - București : Editura Universitară, 2023
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-1644-5

I. Constantin, M.V. (ed.; pref.; note)

821.135.1.09

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062816445

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2023
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47/ 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

Studiu introductiv (M.C.) / 9

Nota asupra ediției (M.C.) / 25

Argument / 29

1. Obârșii la Târgoviște / 35

1.1. Casa din Mahalaua Lemnului / 35

1.2. Un condicar venit din București... / 39

1.3. „Din sânul maicei mele...” / 44

1.4. Diata părintelui / 58

2. Evenimente la început de secol / 62

2.1. Grădini în posesiunea cucuvelor și mărturiile trecutului glorios / 62

2.2. Tulburări și nelegiuiri / 66

2.3. „Să se cinstească musele cu rodirile învățaturii” / 74

3. Prima călătorie / 86

3.1. București. Stampă de epocă / 86

3.2. Popas în lumea cărților / 96

4. În cetatea de pe Dâmbovița / 98

4.1. Prietenii de la Colegiul „Sfântul Sava” / 98

4.2. Întâlnirea cu Iancu Văcărescu / 104

4.3. În casa lui Ion Heliade Rădulescu. Debutul poetic / 108

4.4. Membru al Societății Filarmonice / 118

- 4.5. Ofițer fără vocație / 120
- 5. La Focșani și Brăila / 125**
 - 5.1. Vameș pe Milcov / 125
 - 5.2. Ecouri la Paris ...! / 133
 - 5.3. Iubirea și efectele ei. Metamorfoza peisajului focșănean / 135
 - 5.4. La Brăila, meditând la gloriile apuse / 138
 - 5.5. La Râmniceni, etnograf de ocazie / 142
- 6. Din nou la București / 149**
 - 6.1. În gazdă la Ion Brătianu și la Tache Ghica / 149
 - 6.2. Polemici cu fostul mentor / 152
 - 6.3. Pe drumul consacării literare / 161
- 7. „Anul 1840 / 169**
 - 7.1. Poezia cu titlu de parolă / 169
 - 7.2. Timpul nu sosise / 184
 - 7.3. Popas nedorit la Djurstva din Gorgani / 186
 - 7.4. Itinerare sentimentale / 195
- 8. Retragera la țară / 205**
 - 8.1. La Florești și Călăreți / 205
 - 8.2. Proiect de călătorie la Iași / 212
- 9. Suvenire și impresii de pe Valea Oltului / 223**
 - 9.1. Dificultățile plecării / 223
 - 9.2. Drumul spre Slatina și Drăgășani / 227
 - 9.3. Ocnele Mari / 236
 - 9.4. „Umbra lui Mircea. La Cozia” / 242
 - 9.5. Pe urmele lui Anton Pann / 255
 - 9.6. Scurte popasuri vâlcene / 266
 - 9.7. Deziluzii / 268
 - 9.8. Arnota / 273

- 9.9. În lumea de basm a stalactitelor și stalagmitelor / 279
- 9.10. „Răsăritul luni. La Tismana” / 284
- 9.11. În căutarea folclorului local / 296
- 10. **La Buzău, în căutarea muzelor / 304**
 - 10.1. Dilema creatorului / 304
 - 10.2. Memorialistul / 308
- 11. **Cursus honorum / 316**
 - 11.1. „Cătând în viață pacea și-n pace mulțămirea” / 316
 - 11.2. Prin țară, în suita domnitorului / 326
 - 11.3. La Sinaia și Breaza / 333
 - 11.4. Grigore Alexandrescu... redactor / 338
- 12. **De la București la Focșani, pentru înfăptuirea unirii principatelor / 348**
 - 12.1. „Șeful de azi al Arhivei, om de pace iubitor...” / 348
 - 12.2. „Mult pot puținii buni împreună!” / 366
- 13. **O lungă rătăcire / 375**
 - 13.1. Nuntirea fără noroc / 375
 - 13.2. Ultimul drum al unui deschizător de drumuri / 385
- 14. **Memoria cărților / 390**
- Bibliografie selectivă / 408**

STUDIU INTRODUCŢIV

GRIGORE ALEXANDRESCU – DRUMURILE VIEŢII, DRUMURILE CREAŢIEI

Când George Călinescu afirma despre Grigore Alexandrescu că a reprezentat „cea mai curată conştiinţă a epocii” a avut în vedere, desigur, mai puţin ipostaza de intelectual implicat în mişcările revoluţionare din anii 1840-1848, acelea care au marcat începutul modernizării social-economice şi spirituale a vieţii româneşti, şi mai mult ipostaza de *poeta vates* „poet cetăţean”, care a contribuit cu pana sa la lupta pentru schimbarea la faţă ţării şi a poporului pe care le reprezenta.

Ca să ajungă în aceste două esenţiale posturi, scriitorul pe deplin validat abia în deceniul următor marelui eveniment de la jumătatea secolului al XIX-lea a străbătut câteva drumuri iniţiatice, a trăit experienţe care i-a marcat definitiv existenţa şi, prin aceasta, istoria social-politică şi culturală a comunităţii din care făcea parte.

Căile care au condus la aceste experienţe sunt reconstituite documentar în cartea lui Petre Gheorghe Bârlea, *Pe urmele lui Grigore Alexandrescu*. Publicată în

versiunea ei primă în anul 1984, ea este rodul unei preocupări de ordin secund în viața și activitatea lingvistului P. Gh. Bârlea, un fel de *violon d'Ingres*, am putea zice, dacă nu am ști că, în concepția autorului, lingvistica nu poate fi despărțită nici de literatură, nici de analiza actelor de vorbire cotidiană, a comunicării utilitare uzuale. Este semnificativ, în acest sens, că spre sfârșitul carierei sale științifico-didactice, P. Gh. Bârlea a mai publicat volume de studii și eseuri literare, în care și-a adunat contribuțiile risipite de-a lungul vieții prin diverse periodice academice sau de cultură.¹

De fapt, pasiunea pentru studiul vieții și operei lui Grigore Alexandrescu a rămas vie de-a lungul deceniilor și s-a concretizat nu numai în cele două cărți scrise în tinerețe², ci și în nenumărate articole și

¹ Petre Gheorghe Bârlea, 2020, *Adevărul din călimară. Studii de literatură universală*, București: Editura Tracus Arte.

Petre Gheorghe Bârlea, 2021, *Transfigurări. Eseuri de literatură română*. București: Editura Semne.

² A doua carte consacrată fabulistului cu obârșii târgoviștene a fost P. Gh. Bârlea, 1998, *Grigore Alexandrescu – un clasic printre romantici. Eseu despre antinomiile liricii filosofico-sociale*, Editura „Stolnicul Cantacuzino”. În perioada februarie 2018 – iunie 2019, textul a fost reluat sub formă de foileton în revista *Litere*, nr. 2 (215) – 5-6 (230-231). Am arătat în altă parte, cf. studiul nostru introductiv la *O româncă spre Polul Nord...*, 2023, p. 14, n. 4, că pentru P. Gh. Bârlea opera lui Grigore Alexandrescu a constituit dintotdeauna o mare iubire, motiv pentru care învățase pe de rost, prin frecventare asiduă, o bună parte din scrierile pașoptistului clasicizant.

eseuri apărute în diverse periodice. În folclorul universitar circulă informația că Petre Gheorghe Bârlea cunoaște pe dinafară întreaga operă a lui Grigore Alexandrescu, inclusiv proza memorialistică a acestuia. Noi am auzit această afirmație din gura domnului prof. univ. dr. Lucian Chișu, actualul director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu” al Academiei Române, coleg și prieten cu monograful lui Grigore Alexandrescu. Profesorul Bârlea însuși susține că, în realitate, poate reproduce pe de rost numai o parte a scrierilor marelui pașoptist și că, oricum, timpul a produs pagube însemnate în achizițiile din tinerețe. Cert este că interesul pentru fabulistul român a rămas neștirbit și este întreținut de tot felul de date exterioare contactului permanent cu opera literară. Apropiatii știu, de pildă, că frumoasa locuință din Târgoviște a lui P. Gh. Bârlea, cu fabuloasa grădină și cu bogata bibliotecă³, a fost construită, în urmă cu aproape un secol, pe terenul care a aparținut Anetei Alexandrescu, una dintre strănepoatele poetului. Așadar, imboldul reconstituirii drumurilor fizice și spirituale ale lui Grigore Alexandrescu are o motivație internă foarte profundă.

³ Printre citatele expuse în masivele corpuri de bibliotecă – lucrate în lemn de nuc sau în lemn de cireș, după planurile proprietarului – se află și acest extras din panseurile lui Cicero: „Dacă ai o grădină și o casă ai tot ce îți trebuie.”

În prima categorie, aceea a călătoriilor făcute concret, în țară (nu există documente care să ateste vreo ieșire în străinătate, cum s-a întâmplat cu majoritatea scriitorilor pașoptiști), intră trei-patru trasee, cu totul, nici acelea foarte lungi. „Personajul” cărții lui P. Gh. Bârlea pare mai degrabă un sedentar, predispus la călătorii imaginare, în lumea ideilor, a cuvintelor și civilizațiilor reconfigurate prin filtrul unor celebri mânuitori ai condeiului din lumea întreagă. Călătoriile în trecut, după „documentarea” în bibliotecile timpului său, au devenit preferatele poetului.

Altfel, cele efectuate fizic trebuie judecate după criteriul dificultăților materiale pe care le-a presupus, mai ales ținând seama de vârsta tânără a protagonistului și de lipsa cronică a mijloacelor financiare care l-au caracterizat. Este de presupus că, dacă nu ar fi existat un prieten mai cuprins financiar, ca Ion Ghica, sau diverși protectori din înalta societate, dacă nu ar fi beneficiat de o susținere din partea statului, în călătoria oficială la postul grăniceresc din Focșani, apoi la Comisia Centrală din același oraș, nu ar fi existat nici acestea câteva călătorii în biografia lui Gr. Alexandrescu. Cu toate acestea, miza cărții lui P. Gh. Bârlea vizează impactul puternic pe care l-au avut aceste deplasări în spațiu asupra formării personalității scriitorului român. Din nou, trebuie să privim lucrurile din perspectiva timpului, în dublu sens: pe o de o parte, călătorul se afla la

vârsta marilor achiziții spirituale, adică în plin proces de formare și maturizare a individualității sale intelectual-profesionale; pe de altă parte, istoria țării în care s-au derulat călătoriile se afla într-un proces de înnoire pe toate planurile, cu o dinamică foarte favorabilă pentru generația tinerilor conectați la realitatea epocii lor.

Cea dintâi călătorie a fost cea mai scurtă, dar cea mai importantă din viața lui Grigore Alexandrescu. Este aceea care i-a marcat în mod definitiv destinul. Practic, adolescentul de circa 15 ani a parcurs cu poștalionul distanța de nici 80 de kilometri dintre orașul natal Târgoviște și București, localitatea în care își va petrece tot restul vieții.

În familia vistierului Mihai Alexandrescu, funcționar la Prefectură, apoi la Primăria Târgoviște, atmosfera devenise greu de suportat pentru un băiat hipersensibil cum era Grigore, al patrulea dintre cei cinci copii rezultați din prima căsnicie. După moartea soției sale, Maria Fusea-Alexandrescu, descendentă a aristocrației locale, sameșul Alexandrescu Mihai s-a recăsătorit, aducând în casă și copiii noii sale soții. Conflictele au fost aproape inerente și, o vreme, adolescentul cel sensibil și introvertit și-a căutat alinarea refugiindu-se printre ruinele cetății voievodale, la Curtea Domnească de la Târgoviște sau pe colinele din afara orașului, la Mănăstirea Dealu, unde familia deținea și o plantație cu viță de vie și câțiva pomi fructiferi. Un refugiu încă mai confortabil

a fost în paginile cărților și pe băncile școlilor particulare ale dascălilor Rafail și Mitilineu. Apoi, într-o bună zi, tânărul și-a strâns la repezeală câteva bagaje și a pornit spre București, unde a fost instalat de fratele tatălui său, Călugărul Ieremia, într-o chilie a Mitropoliei Bucureștilor. După puțin timp, i-a murit și tatăl, așa că nu mai avea unde să se întoarcă „acasă” decât târziu, când frații săi și sora sa și-au făcut un rost în viață. Tânărul învățase carte în limba română, în greacă și în franceză. Studiase deja temeinic pe texte din Sofocle și Euripide, iar edițiile moderne din Anacreon au fost parcurse și însușite „din scoarță în scoarță”. Dar aici, în București, a avut parte de marile întâlniri cu literatura și arta, cu spiritele luminate ale lumii românești și străine, care l-au marcat pentru tot restul vieții. Mai întâi, încă înainte de înscrierea la școala de la Sf. Sava, a descoperit în podul Mitropoliei o mulțime imensă de cărți, depozitate fără nicio orânduială. A citit cu nesăț, până i se împăienjneau ochii, întâi la întâmplare, apoi căutând textele aparținând aceluiași autor, aceleiași epoci, urmărind un anumit gen literar, o anumită specie, o temă anume ș.a.m.d. Voltaire, Boileau, Racine, Montesquieu au fost adăugați lecturilor din Xenofon, Tucidide, Plutarh, care completau lista anticilor (mai ales a tragicilor greci) frecvențați anterior.

Apoi a fost înscris la Școala franceză a lui A. J. Vaillant, care avea să fie curând integrată în structura Colegiului de la „Sf. Sava”. Dintre colegi, i-au atras

atenția Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, frații Voinescu, frații Câmpineanu ș.a. Dintre profesori – Eufrosin Poteca, Simion Marcovici, Petrache Poenaru, G. Ioanid ș.a. La clasa de litere a lărgit și a adâncit aria contactelor cu marea literatură universală. Impactul a fost deosebit de puternic. Se adaugă la primele două împrejurări o a treia, derulată în mici subetape: este luat în gazdă și îndrumat de marile spirite românești din epocă, impresionate de cultura solidă a tânărului venit din provincie: Banul Grigore Băleanu, Marele Ban Dimitrie (Tache) Ghica, tatăl colegului său de clasă, Ion Ghica, apoi Ion Heliade-Rădulescu (cu care se și înrudea, de altfel), Maiorul Ion Câmpineanu. Așa se explică de ce în martie 1832 debutează deja în periodicul lui I. H. Rădulescu, *Curierul românesc*, cu poezia *Miezul nopței* (rezultat al mai vechilor peregrinări prin Târgoviștea natală), iar în decembrie același an are loc și debutul editorial, cu volumul de traduceri, *Florian, Eliezer și Neftali*, București: Tip. Eliad, în care sunt incluse și producții originale. Așa se explică și faptul că apare printre fondatorii *Societății Filarmonice*, în noiembrie 1833. Altfel spus, drumul în viață al tânărului Grigore Alexandrescu se arăta deja bine conturat.

A doua călătorie importantă din viața lui Grigore Alexandrescu a avut ca mobil tocmai încercarea de schimbare a parcursului său socio-profesional. Este vorba, în fapt, despre o serie de drumuri dus-întors care au avut ca destinație orașul Focșani,

aflat „la margine de țară”, mai precis, „pe hotar”, cum se spunea în epocă, și pentru mai puțin timp, orașul Brăila. Astăzi, distanța de circa 130 km dintre București și Focșani se acoperă în circa trei ore de mers cu mijloacele moderne pe șosea sau pe calea ferată, dar în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu serviciul de poștalion abia înființat, se putea ajunge de la București cam în trei zile, „cu două nopți de odihnă la un han sau în vreo stație de poștă”. Ce îl mâna pe bărbatul abia trecut de douăzeci de ani (își dădea o vârstă mai înaintată sau mai fragedă, în funcție de rigorile momentului – aflăm din cartea lui P. Gh. Bârlea)? Decizia de a-și face un rost în viață, în calitate de ofițer al proaspăt înființatei armate române. „Miliția pământeană”, cum i s-a spus în 1830, când a fost fondată prin decret semnat de guvernatorul rus Pavel Kiseleff, începuse să ființeze sub conducerea unui grup de comandă din care făcea parte și Alexandru Ghica, viitorului domn, unchiul prietenului și colegului Ion Ghica. Noua structură avea menirea să înlocuiască treptat formațiunile de mercenari străini – în primul rând, „seimenii” proveniți din luptători sârbi, albanezi, germani etc.

Au fost integrați în formațiunile militare regulamentare și singurii luptători români deja organizați în câteva batalioane – mai exact, „pandurii” folosiți de armata rusă în Războiul Ruso-Turc din 1806-1812. Dar acum s-au înrolat, într-un entuziasm general, foarte mulți civili din protipendada românească și din clasa

de mijloc. Apariția primelor uniforme militare naționale, la Craiova, a sporit admirația societății civile față de meseria armelor. Aproape toți congenerii lui Grigore Alexandrescu au ales cariera militară. Voineștii, Câmpinenii, Goleștii, Filipeștii, Brăteștii, Ghiculeștii, Nicolae Bălcescu, Floreștii de la Târgoviște și mulți alții au primit grade din oficiu, prin asimilare cu demnitățile din ierarhia social-politică civilă.

Boierii mai în vârstă, de rang înalt în viața social-economică și administrativă a țării, primeau gradul de căpitan, maior, locotenent-colonel (cazul lui Ion Odobescu, tatăl viitorului scriitor și istoric) sau general-maior (cazul spătarului Al. Ghica sau al fratelui acestuia, pârcălabul Costache Ghica, ambii unchi dinspre tată ai lui Ion Ghica). Pentru fiii de mici boiernași sau de funcționari la stat, cum era cazul lui Nicolae Bălcescu sau al lui Grigore Alexandrescu, gradul maxim care se putea acorda era acela de *porucic* sau *praporcic*, adică sublocotenent. Adevărul era că, odată înrolați cu contract oficial de muncă, mai ales cei tineri își vedeau asigurat viitorul: primeau un salariu deloc modest, plus „efectele”, adică uniformă (de iarnă, de vară, de gală) și încălțăminte, nu exista pericolul să devină șomeri, decât după vreo eventuală gravă abatere disciplinară, erau căutați de fetele cu dotă serioasă (regulamentele dintr-o anumită epocă îi obliga, de altfel, pe tinerii ofițeri să aleagă numai asemenea parteneri de viață) ș.a.m.d. Doar că nu toți

tinerii erau făcuți pentru o carieră militară și unii au aflat acest adevăr abia după încorporare.

A fost cazul lui Grigore Alexandrescu, printre alții. Când a plecat spre Focșani, în anul 1834, avea doar gradul de „cadet de cavalerie”, înălțarea la cel de sublocotenent survenind în timpul serviciului militar de la unitatea de grăniceri din Focșani. Practic, Grigore Alexandrescu avea să declare ulterior că rostul său de vajnic luptător profesionist „la „hotare” era să numere turmele de oi care treceau Milcovul din Moldova în Muntenia și invers. A rezistat trei ani acolo, fără să aibă mare spor nici în ale scrisului. În 1837 își dă demisia și revine la București, după ce mai beneficiase de câteva concedii și „permisii” care l-au purtat pe drumurile desfundate dintre cele două orașe.

Avea să revină la Focșani peste 23 de ani, în 1860, când Alexandru Ioan Cuza (care doar o cu o lună înainte îl numise director al Departamentului Cultelor și Instrucțiunii Publice) l-a delegat ca reprezentant al Țării Românești în Comisia Centrală (de elaborare a legislației comune în vederea ratificării Unirii Principatelor), cu sediul în Focșani. A rămas aici, cu mici întreruperi, din mai 1859 până în iunie 1860 (Comisia își va înceta existența în februarie 1862). În doar un an și o lună se vor petrece câteva evenimente cruciale în viața poetului – recunoscut ca atare de ceva timp, în ambele principate și chiar în Transilvania.

Mai întâi, se căsătorește cu Raluca Stamatina, fiica unui spătar moldovean, cu o bună stare materială în Focșani. Până la începutul anului următor, aceasta îi va dăruia și o fetiță, pe Anghelina. În al doilea rând, începe să lucreze, cu toată grija, la o ediție revizuită a operelor sale. Acesta avea să apară, într-un format deosebit de elegant, la București, în 1863. În al treilea rând, înaltul demnitar și poet de recunoaștere generală și oficială cade răpus de o boală mintală gravă, din care își va reveni doar din când în când, în următorii 22 de ani, cât va mai trăi. În reconstituirea sa documentară, P. Gh. Bârlea menționează zvonul lansat în epocă, potrivit căruia boala i s-a tras de la o dulceață otrăvită, trimisă de fosta sa iubită, abandonată în București.

Între cele două călătorii la Focșani a avut loc cea de-a treia: aceea întreprinsă împreună cu Ion Ghica la mănăstirile de pe Valea Oltului, în vara anului 1842. Se înțelege că, din perspectivă cronologică, acesta a fost, în realitate, a doua mare deplasare a tânărului Grigore Alexandrescu. Din perspectiva finalităților, aceasta pare să fie singura excursie „de plăcere” din viața „personajului” cărții lui Petre Gheorghe Bârlea. Realitate este, așa cum știm cu toții, că acest voiaj a avut cel mai mare impact asupra parcursului său profesional-artistic, prin roadele literare pe care le-a generat.

Contextul deciziei de a pleca din București, la mijlocul lui iulie 1842, poate fi lesne reconstituit.

Demisionar din armată, a fost găzduit din nou, până să-și facă un nou rost pe lume, de Tache Ghica, tatăl prietenului său, Ion Ghica. A lucrat ca funcționar și a publicat un nou volum de scrieri, *Poezii*, în 1838, la Tipografia lui Zaharia Carcalechi. Versurile erotice și meditațiile romantice (*Eliza, Candela, Rugăciune*) l-au confirmat ca poet, dar nu au atras atenția atât de mult precum poezia *Anul 1840*, intrată în vizorul autorităților, ca întreaga revistă *Dacia literară*, de altfel. Pe scurt, fără să fi fost un activist social-politic cunoscut, Grigore Alexandrescu a fost consemnat pe o listă neagră, cu ocazia descoperirii unui complot împotriva domnitorului Alexandru Ghica, din octombrie 1840. Mai mult chiar, după un control inopinat al poliției în camera sa de chiriaș sărac, prilej cu care oamenii legii s-au arătat foarte dornici să citească literatură – după cum avea să relateze mai târziu poetul –, Grigore Alexandrescu a făcut parte din grupul de tineri suspecți întemnițați, unii doar „preventiv”, la celebra „Djurstvă” din Mahalaua Gorgani. I s-a permis să aibă în arest hârtie și condei, plus câteva cărți, prilej cu care a tradus în românește o parte din *Meropa* lui Voltaire. A fost eliberat prin intervenția părinților lui Ion Ghica.

...Așadar, excursia la mănăstirile din Oltenia, despre care auzise încă din copilărie, era menită să îl scoată din starea deloc bună în care se afla în acea perioadă. Planul era ca el să dea o descriere literară a călătoriei, iar Ion Ghica – una științifică. Aceasta din